

۱) ماضی استمراری و فرمهای مختلف آن :

ماضی استمراری بوسیله ریشه فعل و علامت ویژه زمان حال (ir,ır,ür,ur) هماهنگی بزرگ) و پسوند زمان گذشته (idi , imiş) بوجود می آید. اکنون فعل « آمدن » (گلمك) را به زمانهای مختلف گذشته استمراری صرف می کنیم. مثال :

۱-۱) گذشته استمراری

من	گلیردیم	mən gəlirdim	،	بیز	گلیردیک	biz gəlirdik
سن	گلیردین	sən gəlirdin	،	سیز	گلیردینیز	siz gəlirdiniz
اؤ	گلیردی	o gəlirdi	،	اؤنلار	گلیردیلر	onlar gəlirdilər

- افعالی که آخرین حرف صدادار آنها با آهنگ پائینی می باشد :

من آلیردیم ، سن آلیردین اؤ آلیردی ، بیز آلیردیق ، سیز آلیردینیز ، اؤنلار آلیردیلر.

۱-۲) گذشته دور استمراری:

من	گلیرمیشم	mən gəlirmişəm
سن	گلیرمیشسن	sən gəlirmişsən
اؤ	گلیرمیش	o gəlirmiş
بیز	گلیرمیشیک	biz gəlirmişik
سیز	گلیرمیش سینیز	siz gəlirmişsiniz (gəlirmişsiz)
اؤنلار	گلیرمیشلر	onlar gəlirmişlər

- افعالی که آخرین حرف صدادار آنها با آهنگ پائینی می باشد :

من آلیرمیشام ، سن آلیرمیشسان ، اؤ آلیرمیش و....

۱-۳) گذشته دورتر استمراری:

من	گلیرمیشدیم	mən gəlirmişdim	،	بیز	گلیرمیشدیک	biz gəlirmişdik
----	------------	-----------------	---	-----	------------	-----------------

سن گلیرمیشدین sən gəlirmişdin ، سیز گلیرمیشدینیز siz gəlirmişdiniz
 او گلیرمیشدی o gəlirmişdi ، اونلار گلیرمیشدیلر onlar gəlirmişdilər

- افعالی که آخرین حرف صدادار آنها با آهنگ پائینی می باشد :

من آلیرمیشدیم ، سن آلیرمیشدین ، او آلیرمیشدین و....

(۱-۳) گذشته دور و دور استمراری:

mən gəlirmişmişəm من گلیرمیش میشم

sən gəlirmişmişsən سن گلیرمیش میشسن

o gəlirmişmiş او گلیرمیش میش

- افعالی که آخرین حرف صدادار آنها با آهنگ پائینی می باشد :

من آلیرمیشمیشام ، سن آلیرمیش میشسان ، او آلیرمیش میش و....

(۲) نفی گذشته استمراری و فرمهای مختلف آن :

گذشته استمراری فعل (همانند صرف خود فعل در زمان حال) بوسیله کلمه مخفف شده
 « mur , mür ، mır ، mir » صرف می شود.

توجه شود که قاعده مذکور برای نفی گذشته استمراری بدون استثناء در همه جا بکار
 گرفته می شود .

نفی گذشته استمراری به شکل زیر می باشد :

mən gəlmirdim من گلمیردیم (من نمی آمدم)

sən gəlmirdin سن گلمیردین

o gəlmirdi او گلمیردی

- افعالی که آخرین حرف صدادار آنها با آهنگ پائینی می باشد :

من آلمیردیم ، سن آلمیردین ، او آلمیردی و...

۲-۱) حالت نفی گذشته دور استمراری :

من گلمیرمیشم mən gəlmirmişəm

سن گلمیرمیش سن sən gəlmirmişsən

اؤ گلمیرمیش o gəlmirmiş

- افعالی که آخرین حرف صدادار آنها با آهنگ پائینی می باشد :

من آلمیرمیشام ، سن آلمیرمیشسان ، اؤ آلمیرمیش و...

۲-۲) حالت نفی گذشته دورتر استمراری :

من گلمیرمیشدیم mən gəlmirmişdim

سن گلمیرمیش دین sən gəlmirmişdin

اؤ گلمیرمیشدی o gəlmirmişdi

۳) حالت سوالی گذشته استمراری :

من گلیردیم می ؟ mən gəlirdimmi (آیا من می آمدم)

سن گلیردین می ؟ sən gəlirdinmi

اؤ گلیردی می ؟ o gəlirdimi

- افعالی که آخرین حرف صدادار آنها با آهنگ پائینی می باشد :

من آلیردیم می ؟ ، سن آلیردین می ؟ ، اؤ آلیردی می ؟ و...

۳-۱) حالت سوالی گذشته دور استمراری :

من گلیرمیشم می ؟ mən gəlirmişəmmi ?

سن گلیرمیش سن می ؟ sən gəlirmişsənmi ?

اؤ گلیرمیش می ؟ o gəlirmişmi ?

۲-۳) حالت سوالی گذشته دورتر استمراری :

من گلیرمیشدیم می؟ mən gəlirmişdimmi ?

سن گلیرمیشدین می؟ sən gəlirmişdinmi ?

اؤ گلیرمیشدی می؟ o gəlirmişdim ?

۴) حالت نفی سوالی گذشته استمراری:

من گلیمیردیم می؟ (آیا من نمی آمدم) mən gəlmirdimmi ?

سن گلیمیردین می sən gəlmirdinmi ?

اؤ گلیمیردی می o gəlmirdimi ?

- افعالی که آخرین حرف صدادار آنها با آهنگ پائینی می باشد :

من آلیمیردیم می ؟ ، سن آلیمیردین می ؟ ، اؤ آلیمیردی می ؟ و...

۱-۴) حالت نفی گذشته دور استمراری:

من گلیمیرمیشم می؟ mən gəlmirmişəmmi ?

سن گلیمیرمیش سن می؟ sən gəlmirmişsənmi ?

اؤ گلیمیرمیش می؟ o gəlmirmişmi ?

- من آلیمیرمیش شام می ؟ ، سن آلیمیرمیش سان می ؟ ، اؤ آلیمیرمیش می ؟ و...

۲-۳) حالت نفی گذشته دورتر استمراری:

من گلیمیرمیشدیم می؟ mən gəlmirmişdimmi ?

سن گلیمیرمیشدین می؟ sən gəlmirmişdinmi ?

اؤ گلیمیرمیشدی می؟ o gəlmirmişdinmi ?

۱) صرف فعل آینده نزدیک در گذشته و

فرمهای مختلف آن :

فعل آینده نزدیک در گذشته، فعلی است که می‌توان بوسیله آن آینده در گذشته، فرم آرزویی و شرطی را (که می‌تواند برای يك و یا هر سه مفهوم ذکر شده بکار برد.) در يك جمله بیان کرد. مثال :

سن دونن (دون) مننه ده مه دین یوخسا من آخشام سیزه گلردیم . (تو دیروز به من نگفتی و گرنه من دیشب (می‌آمدم) توانائی و علاقه داشتم که به خانه شما بیایم.) در جمله مذکور سه مفهوم زیر بیان شده است :

دیشب و دیروز هر دو گذشته می‌باشد ، ولی دیشب به نسبت دیروز آینده نزدیک در گذشته محسوب می‌شود. همانطوری که از اسم فعل [آینده نزدیک در گذشته] پیدا است ، این فعل زمانی بکار گرفته می‌شود که در گذشته (دیروز) بین خواستن تا امکان عملی شدن فعل (دیشب) فرق زمانی موجود بوده باشد .

- فعل اولی به شکل گذشته (« ساده ») و فعل دومی به شکل آینده در گذشته صرف می‌شود. (سن مننه دون [دونن] ده مه دین یوخسا من آخشام سیزه گلردیم .)

- با فعل « آینده نزدیک در گذشته » بیان کننده مطلب می‌تواند علاقه و میل و امکان و توان خود را که دیروز برای به انجام رساندن عملی برای دیشب داشته بیان کند (گلردیم).

- جمله مذکور به شکل شرطی در زمان گذشته بیان شده است. مثلاً تو نگفتی ، اگر تو به من گفته بودی ، من می‌توانستم و علاقه داشتم پیش تو بیایم . در مقابل فعل (گلردیم) بلا فاصله این سوال پیش می‌آید که چرا نیامدید ، در بند دیگر جمله ، جواب داده می‌شود که به من نگفتی . (عبارتی عملکرد جمله به شکل جمله شرطی ظاهر می‌شود.)

فعل مذکور (و با علامت « ar , ər ») همانند سایر افعال با پسوندهای ماضی (دی ، میش ، میشدی و میش میش) به شکل زیر برای ضمائر شخصی صرف می‌شود :

۱-۱) فعل آینده نزدیک در گذشته به شکل زیر برای ضمائر شخصی صرف می‌شود :

biz gələrdik	بیز گلردیک	mən gələrdim	من گلردیم
biz gələrdik	بیز گلردیک	sən gələrdin	سن گلردین
onlar gələrdilər	اونلار گلردیلر	o gələrdi	او گلردی

– صرف فعل آینده نزدیک در گذشته دور :

biz gələrmışik	بیز گلرمیشیک	mən gələrmışəm	من گلرمیشم
siz gələrmışsiniz	سیز گلرمیش سینیز	sən gələrmışsən	سن گلرمیش سن
onlar gələrmışlär	اونلار گلرمیشلر	o gələrmış	او گلرمیش

– صرف فعل آینده نزدیک در گذشته دورتر :

biz gələrmışdik	بیز گلرمیشدیک	mən gələrmışdim	من گلرمیشدیم
siz gələrmışdiniz	سیز گلرمیشدینیز	sən gələrmışdin	سن گلرمیشدین
onlar gələrmışdilär	اونلار گلرمیشدیلر	o gələrmışdi	او گلرمیشدی

– صرف فعل آینده نزدیک در گذشته دور و دور

mən gələrmışmıřəm	من گلرمیش میشم
sən gələrmışmıřsən	سن گلرمیش میشسن
o gələrmışmıřmıř	او گلرمیش میشمیش

– فعل « گلرمیش میشم » به شکل زیر تجزیه می شود :

(۱) گل gəl = ریشه فعل ، (۲) آر ər = علامت آینده ، (۳) میشر miř = علامت

گذشته ، (۴) میشر دوم miř = علامت گذشته دور و دور ، (۵) ام əm – ضمیر

شخصی متصل و یا صرف فعل « ایمک »

۱-۲) فعلی که آخرین حرف صدادار آن با آهنگ پائینی باشد ، به شکل زیر بکار

گرفته شده و در زمانهای گذشته صرف می شود.

گذشته : من آلاردیم mən alardım
گذشته دور : سن آلامیش سان sən alarmışsan
گذشته دورتر : او آلامیشدی o alarmışdı

۲) حالت نفی فعل آینده نزدیک در گذشته و فرمهای مختلف آن:

همانطوری که در صرف فعل آینده نزدیک (در صفحه ۳۹) اشاره شده در نفی این فعل بجای کلمه نفی « مه » و « ما » (بجز برای اول شخص مفرد و جمع) از کلمه نفی « مز » استفاده می شود. در صرف این فعل برای زمان گذشته ، اول شخص مفرد و جمع نیز (بجز در موارد کمی) با کلمه « مز » نفی می شود. برای روشن شدن هر چه بهتر طریقه نفی آن اکنون فعل آینده نزدیک را بوسیله کلمه نفی « مز » و « مه » در کنار هم صرف می کنیم :

شکلی که امروزه (بوسیله مز) مورد استفاده قرار می گیرد .	حالتی که با اصول زبان ترکی (بوسیله مه) ساخته شده ولی مورد استفاده قرار نمی گیرد.
من گلمزدیم mən gəlməzdim	من گلمه یردیم mən gəlməyərdim
سن گلمزدین sən gəlməzdin	سن گلمه یردین sən gəlməyərdin
او گلمزدی o gəlməzdi	او گلمه یردی o gəlməyərdi
بیز گلمزدیک biz gəlməzdik	بیز گلمه یردیک biz gəlməyərdik
سیز گلمزدینیز siz gəlməzdiniz	سیز گلمه یردینیز siz gəlməyərdiniz
اونلار گلمزدیلر olar gəlməzdilər	اونلار گلمه یردیلر onlar gəlməyərdilər

۲-۱) حالت نفی فعل آینده نزدیک در گذشته دور :

شکلی که با اصول است ولی صرف نمی شود.	شکلی که امروزه صرف می شود .
من گلمه یرمیشم <i>gəlməyərmişəm</i>	من گلمزمیشم <i>mən gəlməzmişəm</i>
سن گلمه یرمیش سن <i>gəlməyərmişsən</i>	سن گلمزمیشسن <i>sən gəlməzmişsən</i>
اؤ گلمه یرمیش <i>gəlməyərmiş</i>	اؤ گلمزمیش <i>o gəlməzmiş</i>

۲-۲) حالت نفی فعل آینده نزدیک در گذشته دورتر :

شکلی که با اصول است ولی صرف نمی شود.	شکلی که امروزه صرف می شود.
من گلمه یرمیشدیم <i>mən gəlməyərmişdim</i>	من گلمزمیشدیم <i>mən gəlməzmişdim</i>
سن گلمه یرمیشدین <i>sən gəlməyərmişdin</i>	سن گلمزمیشدین <i>sən gəlməzmişdin</i>
اؤ گلمه یرمیشدی <i>o gəlməyərmişdi</i>	اؤ گلمزمیشدی <i>o gəlməzmişdi</i>

۳) حالت سؤالی فعل آینده نزدیک در گذشته :

من گلردیم می ؟ *mən gələrdimmi ?* ، بیز گلردیک می ؟ *biz gələrdikmi ?*
 سن گلردین می ؟ *sən gələrdinmi ?* ، سیز گلردینیز می ؟ *siz gələrdinizmi ?*
 اؤ گلردی می ؟ *o gələrdimi ?* ، اؤنلار گلردیلر می ؟ *onlar gələrdilermi ?*

۳-۱) حالت سؤالی فعل آینده نزدیک در گذشته دور:

من گلرمیشم می ؟ *mən gələrmişəmmi ?*
 سن گلرمیش سن می ؟ *sən gələrmişsənmi ?*
 اؤ گلرمیش می ؟ *o gələrmişmi ?*

۳-۲) حالت سؤالی فعل آینده نزدیک در گذشته دورتر:

من گلرمیشدیم می ؟ *mən gələrmişdimmi ?*

سن گلرمیشدین می؟   sən gələrmışdinmi ?
 او گلرمیشدی می؟   o gələrmışdimi

۴) حالت نفی سوالی فعل آینده نزدیک در گذشته:

شکلی که امروزه صرف می‌شود.	شکلی که با اصول است ولی صرف نمی‌شود.
من گلمزدم می؟ mən gəlməzdimmī?	من گلمه یردیم می؟ mən gəlməyərđimmī?
من گلمزدین می؟ sən gəlməzdinmi?	سن گلمه یردین می؟ sən gəlməyərđinmi?
او گلمزدی می؟ o gəlməzdimi?	او گلمه یردی می؟ o gəlməyərđimi?

۱) گذشته استمراری مصدری و فرمهای مختلف آن:

همانطور که قبلاً در رابطه با فعل مصدری توضیح داده شد، فعل مصدری بوسیله پسوندهای « ده də»، « دا da» به شکل فعل در زمان حال در آمده و صرف می‌شود.

۱-۱) گذشته استمراری مصدری به شکل زیر صرف می‌شود:

من گل مکده یدیم mən gəlməkdəydim	بیز گل مکده یدیک gəlməkdəydik
سن گل مکده یدین sən gəlməkdəydin	سبیز گل مکده یدینبیز gəlməkdəydiniz
او گل مکده یدی o gəlməkdəydi	اونلار گل مکده یدیلر gəlməkdəydilər

توجه: از اینکه آخرین حرف مصدر « ق q» و یا «ك k» بوده و هر دو آنها جزو حروف بی صدای ضعیف می‌باشد، پسوند « ده də» و « دا da» در کنار حروف ضعیف تبدیل به « ته ta» و « تا tə» می‌گردد. مردم آذربایجان در صرف افعال به این تغییر صدا زیاد اهمیت نداده و عمدتاً آنها را به شکل « ده də» و یا « دا da» و فقط در موارد کمی آن را به شکل « ته tə» و « تا ta» صرف می‌کنند. بنا بر این بهتر است که به

هر دو شکل آن اشاره شود. مثال : من گلمکته یدیم mən gəlməktəydim

سن گلمکته یدین sən gəlməktəydin

- فعلی که آخرین حرف صدادار آن با آهنگ پائینی می باشد ، به شکل زیر صرف می شود:

من آماقدایدیم ، سن آماقدایدین ، او آماقدایدی و...

۱-۲) گذشته دور استمراری مصدری به شکل زیر صرف می شود :

من گلمکده یمیشم mən gəlməkdəymişəm

سن گلمکده یمیش سن sən gəlməkdəymişsən

او گلمکده یمیش o gəlməkdəymiş

۱-۳) گذشته دورتر استمراری مصدری :

من گلمکده یمیشدیم mən gəlməkdəymişdim

سن گلمکده یمیشدین sən gəlməkdəymişdin

او گلمکده یمیشدی o gəlməkdəymişdi

۲) حالت نفی گذشته استمراری مصدری :

نفی این فعل بوسیله کلمه نفی « دئگیل » به شکل زیر صورت می گیرد :

من گلمکده دئگیل دیم mən gəlməkdə deyildim

سن گلمکده دئگیل دین sən gəlməkdə deyildin

او گلمکده دئگیل دی o gəlməkdə deyildi

بیز گلمکده دئگیل دیک biz gəlməkdə deyildik

سیز گلمکده دئگیل دینیز siz gəlməkdə deyildiniz

اونلار گلمکده دئگیل دیلر onlar gəlməkdə deyildilər

۲-۱) حالت نفی گذشته دور استمراری مصدری :

من گلمکده دئگیل میشم mən gəlməkdə deyilmişəm

sən gəlməkdə deyilmişsən   سن گلمکده دئگیل میش سن

o gəlməkdə deyilmiş   او گلمکده دئگیل میش

۲-۲) حالت نفی گذشته دورتر استمراری مصدری :

mən gəlməkdə deyilmişdim   من گلمکده دئگیل میشدیم

sən gəlməkdə deyilmişdin   سن گلمکده دئگیل میشدین

o gəlməkdə deyilmişdi   او گلمکده دئگیل میش دی

۲-۳) حالت سؤالی گذشته استمراری مصدری

mən gəlməkdəydimmimi ?   من گلمکده یدیم می ؟

sən gəlməkdəydinmi ?   سن گلمکده یدین می

o gəlməkdəydimi?   او گلمکده یدی می

۲-۴) حالت نفی سؤالی گذشته استمراری مصدری بوسیله « دئگیل » :

mən gəlməkdə deyildimmimi ?   من گلمکده دئگیل دیم می ؟

sən gəlməkdə deyildinmi ?   سن گلمکده دئگیل دین می ؟

o gəlməkdə deyildimi ?   او گلمکده دئگیل دی می ؟

۲-۵) حالت نفی سؤالی فعل گذشته دور استمراری مصدری بوسیله « دئگیل » :

mən gəlməkdə deyilmişəmmi ?   من گلمکده دئگیل میشم می

sən gəlməkdə deyilmişsənmi ?   سن گلمکده دئگیل میش سن می

o gəlməkdə dəyilmişmi?   او گلمکده دئگیل میش می

۲-۶) حالت نفی سؤالی فعل گذشته دورتر استمراری مصدری بوسیله « دئگیل » :

mən gəlməkdə deyilmişdimmi ?   من گل مکده دئگیل میشدیم می ؟

sən gəlməkdə deyilmişdinmi ?   سن گل مکده دئگیل میشدین می ؟

این فعل می تواند به شکل ؟ « mən gəlməktə deyilmişdimmi ? »

ماضی نقلی و فرمهای مختلف آن :

فعل ماضی نقلی بوسیله ریشه فعل و پسوند « ایب » همراه پسوند صرفی و ساخته شده و صرف می شود. حرف صدادار پسوند ماضی نقلی (ای ا) تابع آخرین حرف صدادار ریشه فعل می باشد و در صرف (با هماهنگی بزرگ) به شکل « *ib , ıb* ، ایب » و « *ub , üb* ، اوب » هنباقی مانده و یا هنوز آن عمل تکرار می شود. مثال :

او غذا نمی خورد ، زیرا غذا خورده است یعنی سیراست و اثر خوردن هنوز ادامه دارد.

(« *اؤ یئمک یئیپ آج دئگیل* » ، یعنی « او غذا خورده است و گرسنه نیست . »)

– امروزه فعل ماضی نقلی را برای اول شخص مفرد و جمع صرف نمی کنند و بجای آن گذشته دور ماضی ساده (میش) را بکار می گیرند. ولی در بعضی اشعار قدیمی ماضی نقلی را برای اول شخص مفرد نیز صرف کرده اند (۱) .

ماضی نقلی به شکل زیر برای ضمائر شخصی صرف می شود :

من گلیب *mən gəlibəm* ، (*بیز گلیبیک* : گفته نمی شود .)

سن گلیب سن *sən gəlibsən* ، *سیز گلیب سینیز* *siz gəlibsınız*

اؤ گلیب *o gəlib* ، *اؤنلار گلیب لر* *onlar gəliblər*

ماضی نقلی را برای سوم شخص مفرد و جمع به شکل « میش » و « میشدی » نیز بکار می برند:

سن گلیب میش سن *sən gəlibmişsən* ، *سیز گلیب میش سینیز* *siz gəlibmişsiniz*

اؤ گلیب میش *o gəlibmiş* ، *اؤنلار گلیب میش لر* *onlar gəlibmişlər*

توجه : علامت ماضی نقلی « ایب » (*ib , üb* ..) همشکل با حرف ربطی « و » می باشد. اگر « ایب » در

در وسط جمله بدون صرف ضمائر شخصی بکار رود معنی « و » را می دهد. (*اؤ گلیب گتدی*

(*اؤ گلدی و گتدی*). عبارتی دیگر پسوند « دی » در پسوند « ایب » منعکس می شود.)

– به شعری از فضولی توجه کنید :

دل زاریمدا نه کیم وار بیلیدیر ، بیلیم

yar hal dilimi zar bilibdir , bilibəm

یار حال دلیمی زار بیلیدیر ، بیلیم

dil zarımda nə kim var bilibdir , bilibəm